Beschrijving van de Hervormde Kerk

te Oude-Tonge

Uitgave 2016 e.v.

Een groot deel van deze beschrijving danken we aan

BAS WIJNANDS

Hij schrijft in een uitgave van 1969*:* "Het kerkelijk archief, dat zeldzame manuscripten bevat, verschafte mij vele gegevens voor de samenstelling van dit geschrift. Met de wens dat dit werkje zal bijdragen aan de instandhouding en waardering van kerkgebouw en orgel, draag ik het gaarne op aan de Kerkenraad en Commissie van Beheer der Nederlandse Hervormde Kerk te Oude-Tonge, die deze uitgave mogelijk maakten".

Soms is hierna de tekst enigszins gewijzigd en zijn eveneens nieuwe gegevens toegevoegd.

Met dank aan Eva Lassing, historicus, voor haar inbreng.

Jan Verduin

Inhoudsopgave

Blz. 4	**Uit de geschiedenis**
Blz. 8	**De plattegrond**
Blz. 9	**De preekstoel / kansel en het predikantenbord**
Blz. 11	**Het doopvont**
Blz. 12	**De Engelse bijbel**
Blz. 13	**De kroonluchters**
Blz. 17	**Het wetsbord**
Blz. 18	**Het koor**
Blz. 19	**De sacristie / kerkenraadskamer**
Blz. 22	**Het orgel**
Blz. 27	**De toren**
Blz. 30	**Het exterieur**
Blz. 35	**De kelder**
Blz. 37	**Nog enkele bijzonderheden**
Blz. 39	**De kanselbijbel**
Blz. 40	**De Engelse bijbel**
Blz. 42	**Verbouwing toiletten en nieuwe koorafscheiding**
Blz. 44	**Concerten in het koor**

Hervormde Kerk Oude-Tonge

Uit de geschiedenis

Goeree-Overflakkee is ontstaan door het inpolderen van een aantal kleine eilanden / droogvallende slikken. Eén van die eilandjes, Grijsoord (ook wel Tonge genoemd), werd in 1438 door enige ambachtsheren, Oom / Oem, Ruijchrock en Steenhuis ter bedijking uitgegeven, met de bepaling dat de bedijkers een kerk zouden stichten. De bedijkers waren Pieter Gerritsz., Cornelis Gilliszn van Cleijburg en Pieter Huijgensz. Men bouwde een kleine aan maagd Maria gewijde kapel, die waarschijnlijk op een terp stond.

Hoewel het bouwjaar niet precies bekend is, lijkt het waarschijnlijk dat dit kerkje al omstreeks 1468 bestond. In 1450 was er al een rooms-katholieke parochie. Uit de begingeschiedenis blijkt dat "de priester van Grijsoord", Jan Pieterszoon, broer van de baljuw, ten overstaan van de schepenen van Grijsoord in 1468 afstand deed van een hofstee. Later, in 1497, wordt een zekere Floris van Tol als pastoor van de parochiekerk te Grijsoord genoemd. Op 8 december 1499 bevestigde de bisschop van Utrecht, Frederik van Baden, de stichting van de huidige kerk door de ambachtsheren van Grijsoord.

Cornelis Haeck (1559) is waarschijnlijk de laatste pastoor vóór de Reformatie (1572) geweest. De Geuzen verjoegen na de val van Den Briel bijna alle pastoors uit de regio. Johannes Horstius, eerst pastoor, werd de eerste protestantse predikant (1576).

In de eerste helft van de 16e eeuw vond een belangrijke verbouwing plaats: het koor en de sacristie bleven ongewijzigd, maar het bestaande schip werd zuidwaarts vergroot en tevens uitgebreid met een noordbeuk. Bij de kleine buitendeur van het koor is de oude steunbeer nog duidelijk zichtbaar, ingemetseld in de muur (blz. 30). Het geheel werd besloten door een gedeeltelijk ingebouwde toren.

In 1742 werd aan de zuidzijde van de hoofdbeuk een portaal / nieuwe ingang gebouwd, waarbij men boven de ingang een gevelsteen aanbracht met vermelding van het bouwjaar. Dit portaal bevindt zich tegenover het einde de Voorstraat.

Om als soldaten tijdens de Franse overheersing in het keizerrijk van Napoleon goed te kunnen communiceren, werd de toren in 1812 van haar bekroning beroofd. De originele open koepel met haar

uivormige spits moest worden afgebroken. Op het zo ontstane torenplat maakten de Fransen een telegraafinrichting, waarbij ze vuursignalen gebruikten om berichten naar elkaar door te seinen.

Verschillende "moderniseringen van het kerkinterieur" hadden tot gevolg dat sommige oorspronkelijke details van vooral het interieur eraan moesten geloven.

In de kerkenraadsnotulen staat vermeld:

: "….. het uitwendige van ons Kerkgebouw wordt door het Polderbestuur onderhouden en ofschoon wij al van oordeel zijn mogten, dat ook daaromtrend hoogst noodige reparatiën gevorderd werden, kunnen wij ons echter daaromtrend niet inlaten …….", aldus een schrijven uit 1819, dat verder gaat met: "…… wat het inwendige van hetzelve betreft, dit bevindt zich in onderscheidene opzichten in eenen zeer slechten staat, welke eene dadelijke voorziening hoogst noodig heeft……. Vooreerst zijn overal in de Vloer zoo vele en groote verzakkingen, dat dezelve op verscheidene plaatsen nauwlijks is te betreden, en dezelven nemen van dag tot dag nog gedurig toe en móéten ook, daar er geene lijken meer in begraven worden ** en dus de kisten die daarin van ouds gevonden worden, gedurig al meer en meer instorten….. Ook de banken en gestoelten zijn veelal in zulk een vervallen staat, dat alleen het gezigt daarvan den plegtigen Eerdienst geheel ontsiert…… Het geheel opene van het inwendige der Kerk aan de torenzijde, waar dezelve niet is afgeschoten en dus voorwerpen die daar noodzakelijk, zelfs ten behoeve van het Doosje geplaatst zijn, openlijk zichtbaar laat, ontsiert mede zoo zeer het inwendige van ons Kerkgebouw, dat daarom alleen al het afschieten van het gemelde gebouw aan die zijde met regt onder de dringend gevorderd wordende verbeteringen mag gesteld worden, welke uit hoofde van de verbazende koude, die door het gemelde gebrek des winters aldaar gevoeld wordt, des te meer dringend noodig wordt……"

** Al vanaf 1809 was dat niet meer toegestaan. Er kwam een begraafplaats aan de Emmastraat.

De te maken onkosten werden als volgt gespecificeerd …….

" 1.	Voor de vloer:	
	Uitgraven van dezelve / 3 man / 132 dagen / à 1 gulden per dag	ƒ 132,--
	Rijden van de Aarde à 16 stuivers per vragt / tegen 132 schaft / per voer	
	6 stuivers	ƒ 475,--
	Dagloon 4 man / 132 dagen / à 1 gulden per dag voor het aanvullen der	
	grond met nieuwe Aarde	ƒ 528,--
	Nieuwe tegels 2 voet vierkant / 1400	ƒ 1.400,--
	Dagloon voor het leggen der Leyen	ƒ 70,--
	Zamen	**ƒ 2.605,--**
2.	Nieuwe banken	ƒ 1.000,-
3.	Beschot	ƒ 600,--
4.	Nieuwe deur naar 't Choor	ƒ 50,--
5.	Verven van beschot en banken	ƒ 400,--
	Onkosten in de Kerk zamen	**ƒ 4.655,--** "

In 1831 werd het kerkinterieur "aantrekkelijk verfraaid", waarbij men ook de vloer herstelde. De kerkdiensten werden om die reden in het koor gehouden. Later werd de koorvloer met "blaauwe tiggelsteen" vernieuwd.

Een wel zéér ingrijpende verbouwing vond in 1854 plaats, toen men in het koor een kerkenraadsetage construeerde: “ ..... De Kamer breed 27 voet en diep 28 voet te maken. Een dwarsmuur met selen van 7 voet hoog, zwaar van steen, ’t beschot hoog van de muur 30 voet. Een greine paneeldeur met dag- en nachtslot, knoppen en stangen. De trap van dennen, de treden eiken. Op de Kamer kasten. Alles netjes te schaven en ploegen en naar de eisch te maken .....”, aldus de notulen.

Ook de kerkverlichting moest gemoderniseerd worden. Nog in 1841 was besloten om twintig extra kaarsen op blakers in de gangpaden tussen de stoelen te plaatsen. De kaarsverlichting werd in 1865 door olielampen vervangen. “..... Bij de Avondgodsdienstoefeningen zullen nu lampen gebruikt worden. Aan den koster zal eene billijke vergoeding voor de einden der kaarsen worden gegeven .....”

“ ... Door de zorg en de bemoeiingen van den Heer Dijkgraaf der Vereenigde polders zijn nieuwe ramen aan de noordzijde van de kerk aangebracht.....” (1874). In 1878 werd het gehele kerkgebouw met alle verplichtingen van onderhoud door het bestuur der polders aan de Hervormde Gemeente te Oude-Tonge overgedragen..... De afkoopsom voor alle verplichtingen bedroeg: ƒ 3.519,20

De kerkenraad maakte de uitdrukkelijke bepaling dat:

“..... De toren, als behorende tot de Burgerlijke Gemeente, niet bij ons in onderhoud zal overgaan .....”, “ ..... maar ten allen tijde de onverhinderde toegang daardoor en daaronder tot het kerkgebouw, alsmede het voortdurend gebruik der klok bij de openbare godsdienstoefeningen zooals thans gebruikelijk, worde toegestaan ....”

Vele grote en kleine verbouwingen aan interieur en exterieur vonden in de loop der jaren plaats.

De verlichting is kennelijk nog niet ideaal: 1879 ..... “ ..... wenscht de verlichting in het kerkgebouw gewijzigd en verbeterd, in dien zin dat ook de kroonen dienstbaar gemaakt worden, of zij anders maar

moeten verwijderd worden, nutteloze zaken bij zulke beperkte middelen bij de kerk zijn onverantwoordelijk ……” Bij een openbare verkoping in 1884 waren “ ….. eenige dingen op te ruimen in de kerk ….” Helaas ontbreekt in de notulen de nadere beschrijving wat ermee bedoeld werd.

Door diverse schilderbeurten verdween het hout van zowel de preekstoel, als de banken onder een dikke laag verf. De psalmborden en zelfs het zestiende-eeuwse wetsbord ondergingen hetzelfde lot.

Deze reeks van wijzigingen aan en in het kerkgebouw zette zich tot ver in de twintigste eeuw voort.

De grote restauratie na de ramp van 1953

De Watersnoodramp van 1953 bleek zeer veel schade aan het kerkgebouw en de toren te hebben aangericht. De 1961 werd besloten tot een grondige restauratie. De fa. Huurman uit Delft begon in 1963 met de restauratiewerkzaamheden, waarbij hoofdzakelijk, volgens zeggen, uit werd gegaan van de situatie van het kerkgebouw van omstreeks 1750. De kerkenraadsetage maakte weer plaats voor een open koor. Aan de oostzijde van de noordbeuk werd weer een groot raam aangebracht. Alle ramen werden voorzien van nieuwe gotische motieven. Op oude foto’s verderop is het verschil duidelijk zichtbaar (blz. 28).

Na twee jaar was dit grote werk voltooid, waardoor het bouwwerk zowel in- , als uitwendig haar oorspronkelijk aanzien terug kreeg. De Nederlandse Hervormde Gemeente van Oude -Tonge kon op 15 december 1965 haar kerkgebouw weer in gebruik nemen.

Een kijkje vanaf de beide kanten van de huidige orgelgalerij.

De plattegrond van het kerkgebouw

1	*Preekstoel / kansel / met het oude koperen doopvont aan de zijkant (1633)*
2	*Doopvont (1953)*
3	*Engelse Bijbel*
4	*Kroonluchters, waarvan 2 met schildjes bovenaan (1679 en 1680)*
5	*Het Wetsbord (1574)*
6	*Koor (oudste gedeelte)*
7	*Sacristie / Kerkenraadskamer*
8	*Orgelgalerij*
9	*Toren, met aan de zijkant de wenteltrap*

De toren staat aan de westkant, het koor wijst naar het oosten >>> Waar de zon opgaat!

1. De preekstoel/kansel …… en het predikantenbord

"…….. dat de predikstoel de donkere kleur tegen een andere zou inruilen en zoo de prijs niet te hoog mocht wezen een lichtere kleur te geven, b.v. eikenhout of liever porcelein-wit, het laatste zal geschieden tegen ƒ 13,-- …….." / anno 1899. Ds. A.A. Nautius / A.A. Nout was toen predikant.

De kansel is van massief eikenhout gemaakt en vermeldt in het rugpaneel, onder de klankschelp, het jaartal 1633. Omstreeks 1576 werd de kerk van Oude-Tonge voor Protestantse erediensten ingericht. In de vóór – reformatorische tijd heeft de preekstoel een andere plaats gehad. Links van de koortoog zijn in de half ingebouwde pilaar nog de aanhechtingsplaatsen van een voormalige kansel zichtbaar.

De preekstoel staat tegen de zuidmuur van de kerk. Aan de kanseltrap hangt het oorspronkelijke koperen doopvont. Links van de kansel is het doopvont te zien, dat na Watersnoodramp werd geschonken door schoonmaakvrijwilligers. De kanselbijbel rust op een koperen legger. Bovenaan ieder paneel zijn engelenkopjes en bloemmotieven op de kanselrand zichtbaar.

De predikanten, die vanaf de Reformatie (1572) dienst hebben gedaan in Oude-Tonge, worden vermeld op een predikantenbord in de kerk en het bord in de sacristie / kerkenraadskamer. De eerst genoemde, Ds. J. Horstius / Johannes ab Horst (1576 – 1582), was waarschijnlijk eerst pastoor en ging over naar de gereformeerde belijdenis van de Reformatie. De namenlijst begint in het jaar 1576.

Dit paneel bevindt zich links van de toren en het orgel

2. Het doopvont

Op de preekstoel staat onder de klankschelp het jaartal 1633. In dat jaar is dus de kansel gemaakt. Aan deze kansel hangt een koperen doopvont, bevestigd aan de zijkant van de kanseltrap, dat naar alle waarschijnlijkheid gelijktijdig aangebracht is.

Uit oude kerkenraadsverslagen blijkt, dat het dopen van kinderen soms nogal problematisch verliep: Niet altijd was de vader bekend, óf was de vader "paaps" (R.K.). Predikanten hadden veel invloed op het wel of niet dopen van kinderen. Dat verliep niet altijd 'vlekkeloos'.

In 1953 schonken leden van de schoonmaakploeg, die na de Watersnoodramp hielpen om de puinhopen in het dorp op te ruimen, een natuurstenen doopvont, dat zich links onder de kansel bevindt. Op de zijkant ervan staat gegraveerd: "Door water waren wij en blijven wij verbonden". Veel treffender kan het niet gezegd worden.

In Oude-Tonge vielen de meeste slachtoffers: 305. Deze liggen bijna allemaal begraven op de massabegraafplaats aan de Heerendijk, langs de Spui, in die dagen een van de weinige droge plekken in het dorp om de dodelijke slachtoffers te kunnen begraven.

Beide doopvonten zijn op de foto's goed te zien

De massabegraafplaats aan de Heerendijk en enkele beelden uit die tijd (1953)

3. De Engelse Bijbel

Op de avondmaalstafel voor de preekstoel ligt een oude Engelse Bijbel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog (6 oktober 1944) stortten door een onderlinge botsing tijdens een missie naar Gelsenkirchen in Duitsland twee Engelse Halifaxvliegtuigen bij Oude-Tonge neer bij de Krammer.

De moeder en zus van een van de bemanningsleden van de genoemde vliegtuigen schonken de gemeente, als dank voor een waardige begrafenis, een oude Engelse bijbel. Vanwege de inundatie was er al eerder (juli 1944) een tijdelijke begraafplaats gemaakt aan de noordzijde van de kerk. Daar werden in oktober 1944 de gevonden lichamen ter aarde gesteld. De genoemde bijbel raakte destijds bij een bombardement van Londen beschadigd. Door een restauratie is dat niet meer goed zichtbaar, wel ontbreekt één van de sloten. Bijna alle omgekomen bemanningsleden vonden na een herbegrafenis hun allerlaatste rustplaats op de War Cemetery in Bergen op Zoom (Zie blz. 41 en 42).

Voorin staat geschreven:

" This Bible is presented to the Dutch Reformed Church of Oude-Tonge in memory of my son – Guy Wilfred Habgood and his crew – whose plane crashed in this village. The grateful thank and deep appreciation of his sister Rosemary and myself go to the kind people who took such care of the graves of these young boys who gave their lives on October 6th. 1944".

L. M. Habgood

Links op de tafel: de Engelse Bijbel (zie ook blz. 41)

De oude Statenbijbel op de kansel (zie ook blz. 39 en 40)

Voor de preekstoel staat de avondmaalstafel

De kanselbijbel van onder de kansel gezien

4. De kroonluchters

De twee fraaie kronen in de hoofdbeuk van de kerk, het gedeelte voor de preekstoel, werden, door toedoen van Ds. A. van Halen, aangeschaft van de resterende gelden na het opheffen van het St. Joris - en het St. Sebastiaangilde. Het St. Jorisgilde van de voetboogschutters bestond van 1527 – 1679 te Oude-Tonge. "Dees Kroon van Koperwerk" werd versierd met kleine schildjes, waarop in dichtvorm van de aanschaf melding wordt gemaakt. Het jaartal 1679 is niet alleen op de schildjes zelf, maar ook aan de onderkant ervan goed te lezen.

De tekst luidt:

't Geen van ons eertyds wierd verquist (*verkwist*), die hier St. Joris vierden
En na de Paapse swier ons met de gaay versierden
Wert van ons al te saam besteet tot beter werck
En schenken dese kroon, ten dienste van de Kerk.
Dus ivert (*ijvert*) men voor Godt, dewyl men Bel (*de duivel*) doet wijcken
En na Gods Heyligh Woordt, het Quaet de vlagh doet strycken.

St. Joris wiert eer hier geëert
Door Keizers previlegy
Maar Hollants reght, dat 't quaet omkeert
Der Graeflyckheits collegy
Heeft op 't request haer aangeboon
(Waar aen oock was geheven der Gildebroeders hant en loon)
Dit Apostil gegeven.

Dees overdraghts zij valyt
Op d'oude Tongssche Kerck
waervoor g'hier siet ('t geen 't Pausdom spyt)
Dees Kroon van Koperwerck.

(A. van Halen V.D.M.H.L.)

De Ds. Van Halenstraat en de Doelenstraat in O-T herinneren ook nu nog aan deze periode. Ds. Van Halen diende de gemeente van 1678 tot 1719.

In het geschilderde gedeelte (tekst) en onder het schildje, in de vergulde buitenkant: 1679

De handboogschutters waren verenigd in het St. Sebastiaansgilde, dat van 1521 – 1680 in Oude-Tonge optrad. Ook dit gilde werd, één jaar na het voetboogschuttersgilde, opgeheven en opnieuw werd er van het geld een kroonluchter gekocht. Ook daarop werden schildjes met gedichten aangebracht (1680). De kroonluchters werden vervaardigd door een koperslager/zilversmid in Utrecht. Dit was een neef van Ds. Van Halen.

Deze tekst luidt:

Wanneer St. Joris pijl en boge was gebroken
lag St. Sebastiaan haast in het stof gedoken
En vond sich haast ontset van schutters en geweer
Die doelden na het wit en schoten ‘syner eer.

Want ’t syn de Gildebroeders die ’t regt met al de landen
Op haar Leeraars verzoeck, gaan stellen in de handen
Van d’oude Tongsche Kerk, daarvan sy het bewys
Dees opgehangen kroon, tot haren roem en prijs.

Gansch loflyk is dees daad: dus volck en overheden
Tot heylsamer gebruick, ’t verquiste gelt besteden.

Hierom was een request van haar gepresenteerd
Aan Hollants Graaflyckheit, die hierin consenteert.

(D. Smout, zwager van ds. Van Halen)

Twee van de drie schildjes op de handboogschutterskroonluchter (1680)

In de noordbeuk hangen twee bijna identieke kroonluchters, zonder gedichtenschildjes. Waarschijnlijk zijn deze of gelijktijdig of kort daarna aangeschaft.

Eén van de kronen, de lampen in twee groepen verdeeld (kruisboogschutters - 1679)

De kleinere kroon in het koor werd door de kerk zelf gekocht. Die in de kerkenraadskamer werd tijdens de laatste restauratie (1963-1965) aangeschaft.

5. Het wetsbord

“…… kwam tot het besluit de Wet te laten over verven en eenige kleine veranderingen daarin aan te brengen ….. “ / 1892

Het wandbord dat tegen de muur rechts van de koortoog hangt, werd na de ramp in 1954 gerestaureerd. Voorheen waren er “de 12 artikelen des geloofs” op te lezen, doch bij de restauratie bleek dat deze artikelen op de achterzijde van een uit 1584 daterend wetsbord waren geschilderd.

Dit jaartal staat ook vermeld in de kerkrekeningen van dat jaar.

Het bord werd in zijn oorspronkelijke staat teruggebracht. Het toont de tekst van de tien geboden uit het Bijbelboek Exodus, verdeeld over twee ‘tafelen’, links – liefde voor God (1-4) - en rechts – liefde voor de naaste (5-10).

Bovenaan staat in Hebreeuwse letters de hoogste naam van God: Jahweh.

Daaronder de aanhef van de wet: “Ik ben Heere, uw God ……”

Het eerder genoemde uit 1996 stammende predikantenbord is in dezelfde stijl (na)gemaakt.

6. Het Koor

"……. Ten opzigte van het vieren van het avondmaal in het ruim der kerk, hetwelk alhier in het koor pleegt te geschieden, is vooralsnog een deliberatie gehouden (overleg gevoerd) ……." / 1817.

Op een van de zerken in de vloer van het koor is het wapen afgebeeld, dat later als gemeentewapen van Oude-Tonge dienst deed.

""… Hier leet begraven Joest Ruychrock

de Jonghe Rentmeester van Middelhernisse

sterft Ao 1530 de 16e september

bidt voor de ziele …"

Een van de voorvaderen van deze Joest was regeringsambtenaar bij Filips de Goede en behoorde tot de ambachtsheren die d'Oude-Tonge voor bedijking uitgaven. Het familiewapen van het geslacht Ruychrock bestaat uit een groen veld met zilveren fasce (bijl), met de snijkant naar de toeschouwer gericht.

Verschillende andere zerken in de koorvloer zijn van vóór de Kerkhervorming, o.a. stenen van priestergraven. De oudste grafsteen dateert uit 1492. Sommige kleine stenen dragen een nummer en zijn waarschijnlijk uit het begin van de achttiende eeuw. Toen is ook de vloer vernieuwd en kon men, zoals blijkt uit oude kerkrekeningen, een genummerd graf kopen. Deze zijn in de vloer verwerkt.

Ook rond de kerk bevonden zich vroeger graven.

Omdat de burgerlijke gemeente van plan was de oude dorpsbegraafsplaats aan de Emmastraat te ruimen, werd de grafsteen van Ds. J.J. le Roy, predikant te Oude-Tonge van 1813 tot 1850, daar vandaan overgebracht en in de koorvloer geplaatst (2013). De ruiming ging uiteindelijk niet door.

7. De sacristie / Kerkenraadskamer

In de kerkenraadskamer, de voormalige sacristie (de bewaar- en kleedkamer van de priester / pastoor), hangt een kleine koperen kroon, die tijdens de laatste restauratie op voorstel van Monumentenzorg door de kerkvoogdij werd aangekocht. Tegen de betegelde achterwand is nog steeds een oude haardplaat te zien. Aan de wanden van deze ruimte hangen diverse afbeeldingen van oud-predikanten. Hun namen staan ook vermeld op het eerder genoemde predikantenbord en in deze ruimte zelf. De kamer staat haaks op het koor van de kerk, behoort tot het oudste gedeelte van de kerk en heeft een tongewelf.

Ds. A. van Halen

Aan de muur van de kerkenraadskamer / sacristie prijken meerdere afbeeldingen van predikanten

Naamlyst van Predikanten by de Nederlands Hervormde Gemeente van Oude Tonge

	gekomen van:	vertrokken naar:
Johannis Horstius	18 Juni 1576	1582 overleden
Gysbertus Samuels	1581 Zelst	1586 ontslagen
Joachimus Horstius	1586 proponent	1601 Alphen
David Timmerman	1600 proponent	1604 Schoonhoven
Sibrandus Sixtus	1604 proponent	1605 Oehten
Anthony Adriaanse Wout	1608 proponent	1644 emeritaat
Regnerus Opperveld	1644 proponent	1650 overleden
Wilhelmus Akkersdyk	1651 proponent	1678 overleden
Adamus van Galen	1678 proponent	1719 overleden
Theodorus Bosch	1720 proponent	1741 overleden
Jacobus Gordon	1742 Zunderdorp	1753 Bergen op Zoom
Andreas Klink	1753 Goederede	1759 ontslagen
Gabriël de Normandié	1760 Aalsmeer	1764 Barneveld
Johannes Alting	1764 Schellinkhout	1767 Uykerk
Jacobus Chevalier	1768 Britsum	1771 Schoonhoven
Cornelis Brinkman	1772 Alblasserdam	1774 Dirksland
Abraham Rutgers	1774 Doorn	1777 Oostzaan
Petrus W. Schierbeek	1777 Cornjum	1780 Paramaribo
Cornelius Philippo	1781 Kedichem	1788 Amersfoort
Gosselius Babbema	1788 Wynjeterp, Duurswo.	1792 O. Beierland
Gerrit Mettengang	1793 Poortugaal	1796 Bergambacht
Reinhardus E. Vetter	1797 st. Maartensdyk	1812 overleden
Jacobus J. le Roy	1813 Sprang	1830 overleden
Henricus E.A. Gutteling	1832 Scherpenisse	1877 emeritaat
Th. G. van Dolder	1877 Nisse	1910 emeritaat
Marcus B. Verkerk	1913 Tholen	1917 Alsbroek
F.F. J. v.d. Massche	1918 den Ham	1920 Krimpen a/d Lek
Daniël Bax	1924 Noorden	1928 Puttershoek
Cornelis Vlasblom	1929 ter Aar	1931 Wapenveld
Markus B. Verkerk	1932 Mydrecht	1937 Daarle
Th. G. Vollebregt	1937 Boornaar	1946 Ermelo
Jan Chr. Wolthers	1950 Nyega	1958 emeritaat
Arie Jonkers	1959 Schalkwyk	1966 Otterlo
Willem van Gorsel	1967 candidaat	1972 Nidderkerk

	gekomen van:	vertrokken naar:
Cornelis van Sliedregt	1973 candidaat	1977 Wapenveld
Pleunis de Jager	1979 candidaat	1981 Schoonhoven
Nicolaas P.J. Kleiberg	1985 Vinkeveen	1990 Veenendaal
Pieter J. Teeuw	1991 Noordrecht	1993 Veenendaal
Anthonie v. Lingen	1997 candidaat	2003 Kinderdyk
Leendert de Wit	2004 candidaat	2009 Kleiskensgraaf
Pieter Marinus van Hof	2009 candidaat	

De predikantenlijst in de kerkenraadskamer

8. Het orgel

De Deense orgelbouwer Frobenius bouwde in 1966 een nieuw orgel in deze kerk. Het verving het oude instrument dat in 1897 tweedehands werd gekocht. Na de Watersnoodramp van 1953 werd uiteindelijk besloten dit orgel te slopen.

Het nieuwe orgel werd grotendeels gefinancierd door/uit het zgn. Rampenfonds. Dankbaarheid voor m.n. de ook vanuit het buitenland geboden hulp na de Watersnoodramp zorgde ervoor dat men als 'tegenprestatie' ging kijken naar mogelijkheden buiten ons eigen land. Onder advies van wijlen Lambert Erné, destijds toonaangevend orgeladviseur, kreeg de Deense firma Frobenius opdracht voor de bouw van dit prachtige orgel. Door de restauratie van de kerk (1963) duurde het tot 1966 voordat het orgel kon worden geleverd en in gebruik genomen. De "David met harp" en enkele andere ornamenten van het oude orgel 'verhuisden' naar het orgel in Nieuwe-Tonge.

Het oude orgel was geplaatst tegen de toen dichte Koortoog

Het neo-barokkarakter van het Frobeniusorgel onderscheidt zich door zijn 'milde klank'. Reden: Alleen de frontpijpen staan met hun stemspleet (geluidsopening) naar voren, alle andere pijpen 'spreken' naar achteren, dus hun geluid weerkaatst in de houten orgelkas en komt zo de kerkruimte binnen.

Het bijzonder fraaie, tevens enige Frobeniusorgel in Nederland, heeft de volgende dispositie:

Hoofdwerk:		**Rugwerk:**		**Pedaal:**	
Quintadena	16 vt	Gedackt	8 vt	Subbas	16 vt
Prinzipal	8 vt	Prinzipal	4 vt	Prinzipal	8 vt
Rohrflöte	8 vt	Rohrflöte	4 vt	Octave	4 vt
Octave	4 vt	Gemshorn	2 vt	Mixtuur	4 sterk
Spitzflöte	4 vt	Scharff	4 sterk	Posaune	16 vt
Oktave	2 vt	Sexquialtera	2 st.	Schalmei	4 vt
Mixtuur	4 – 6 sterk	Dulzian	8 vt		
Trompete	8 vt	Tremulant			

Koppelingen: Hoofdwerk – Rugwerk (I – II) / Pedaal – Hoofdwerk (P – I) / Pedaal – Rugwerk (P – II)

Omvang van de beide manualen: C – f 3 / Omvang pedaal: C – F 1 / Systeem: Rein mechanisch

De Rohrflöte 8 vt en 4 vt hebben inwendige roeren. Het register Subbas bestaat geheel uit koperen pijpwerk. Quintadena 16 vt (van C t/m F als Quint 5 1/3), Rohrflöte 8 vt en Gedackt 8 vt hebben deels koperen, deels tinnen pijpen. Voor de overige pijpen werd uitsluitend tin (orgelmetaal) gebruikt. Het orgel werd op een nieuw gebouwde galerij tegen de torenmuur geplaatst.

Alle werken zijn in vrijstaande eiken kassen gebouwd. De deuren in de achterwand van de rugwerkkas hebben panelen, waarin de delen vrij van elkaar staan (i.v.m. de geluidscontrole). Voor hoofdwerk en pedaal werd een speciaal stemklavier gemaakt, dat achter in de kassen is te vinden en tevens als ”ontlaad” voor de cancellen dienst doet. Onder het hoofdwerk is ruimte voor een eventueel borstwerk gelaten. Er zou dus een derde klavier ingebouwd kunnen worden. Daar bevindt zich nu de motor voor de windvoorziening. Deze is in een geluiddichte kist direct onder het hoofdwerk geplaatst.

Het front van het Hoofdwerk en het Rugwerk bestaat uit een afgevlakte middentoren en twee spitse zijtorentjes. Tussen de midden- en zijtorentjes liggen twee vlakke velden. Opvallend zijn de schijnbaar even grote pijpen van de middentoren: de D en de Dis. De pijpen van de C en de Cis staan verkropt, direct achter het front, in de kas. De frontpijpen van het pedaal zijn in de spits naar voren uitspringende torens geplaatst.

Voor alle frontpijpen werd, in het bovendeel van de kassen, eenvoudig (strak Deens) lofwerk aangebracht. Het orgel bezit een merkwaardig verfijnde intonatie en wordt in de orgelwereld geroemd.

Het tegen de torenmuur geplaatste orgel, met een hoofdwerk (midden/achter), een rugwerk (midden/voor) en pedaal (twee kasten / torens / links en rechts), op een nieuwe galerij. (1966)

Het nieuwe orgel, waarvoor tevens een nieuwe galerij werd gebouwd, werd in oktober 1966 in gebruik genomen.

Een afbeelding van het interieur vóór de restauratie van 1963

Uit de Kerkelijke Archieven blijkt, dat het oude orgel aan het einde van de 19e eeuw aangeschaft werd. In 1896 werd er een commissie in het leven geroepen die geld moest inzamelen voor de aankoop van een 'tweedehands' instrument. Een nieuw orgel was blijkbaar té kostbaar. Uit archiefbrieven blijkt, dat ook wijlen koningin Emma de donatie van *ƒ* 200,00 schonk. Onbekend is, wie de bouwer van het instrument was. Het orgel kwam uit Roermond en de commissie betaalde er destijds *ƒ* 2300,-- voor. Ter vergelijking: Het schilderwerk voor het op te knappen orgel kostte *ƒ* 55,--

De kronen hingen destijds in de bogen tussen de pilaren. De muur van de noordbeuk had enkel een klein rond raam, dat tijdens de restauratie in de zijmuur van de kerkenraadskamer werd geplaatst.

De speeltafel van het oude orgel zat aan de zijkant van de kast (achter de gordijntjes).

9 De toren

De torendeuren, met hun antieke hang- en sluitwerk, vormen de eigenlijke hoofdingang van het kerkgebouw. In de hal van de toren zit een stenen kruisgewelf. Een met "loper" beschilderde trap voert langs de zuidelijke torenmuur naar de in 1966 nieuw opgeleverde orgelgalerij. Onder deze galerij, die door moer- en kinderbalken wordt gedragen, bevinden zich de deuren van het kerkschip.

Deze foto's geven een kijkje in de torenhal: de hoofddeur met oud hang- en sluitwerk, daarboven een gotisch raam. Op de foto links onder zijn de moer- en kinderbalken duidelijk te zien. Boven de trap, op de galerij, is het kruisgewelf van de hal goed zichtbaar. De deur in de achterwand van deze galerij voert naar de orgelgalerij zelf.

Deze laatste twee foto's zijn genomen in de toren zelf. Een vrij smalle wenteltrap en enkele houten trappen voeren naar de diverse zolders van het torencomplex. In de kerk zelf bereik je de toren door de deur onder het orgel. Daar bevindt zich ook de grote hoofddeur, die bijna nooit als ingang wordt gebruikt. Je kunt alleen via de buitendeur hoger in de toren komen.

Op de plattegrond van de kerk (blz. 8) is duidelijk te zien, dat de toren en het koor in dezelfde aslijn staan. De toren en het schip, dat verbonden is met het koor, vormen één lijn, maar de zuidelijke muur steekt naar voren. Naast de kleine koordeur is een ingebouwde oude steunbeer nog duidelijk zichtbaar.

Vroeger was er een langwerpig schip geweest en werd de kerk dus ook in zuidelijke richting vergroot. Dit gebeurde in het begin van de 16e eeuw. Tegelijkertijd werd de kerk uitgebreid met een noordbeuk. Het muurwerk en de kap zijn middeleeuws. De toren staat voor het overgrote deel in de kerk zelf. Naast het orgel zijn duidelijk de steunberen van de toren ín de kerk goed zichtbaar.

De Franse soldaten kregen aan het begin van de 19e eeuw (1812) opdracht de koepelvormige bovenkant te verwijderen, met het doel berichten aan elkaar door te kunnen seinen. Op deze oude foto heeft de toren een trans, die met een balustrade tussen 1896 en 1898 aangebracht werd. Kerktorens vielen vanaf dat moment onder de verantwoordelijkheid van de burgerlijke overheden.

Tot op de dag van vandaag is de toren nog steeds eigendom van de burgerlijke overheid, de gemeente Goeree-Overflakkee. Het gebruik van de klok voor de erediensten is gegarandeerd. Deze wordt ook geluid tijdens begrafenissen van dorpsbewoners.

De toren helt voorover, zelfs de pilaren in de kerk hellen naar het westen (richting toren). Kenmerkend: Vogelpoep bij/voor de toren ligt/valt zo'n 40 tot 50 centimeter vóór de torendeur. Oude-Tonge heeft zijn eigen "Pisa"……!

Dat het kerkgebouw erg veel geleden heeft onder de gevolgen van de inundatie tijdens de Tweede Wereldoorlog en vooral de februariramp van 1953 wordt wel duidelijk als je deze vanuit een vliegtuig genomen foto uit 1953 goed bekijkt. Het zeezout, dat in de muren en de bodem trok, veroorzaakt nog steeds lastig oplosbare problemen (zie ook de foto op blz. 34).

Volgens deskundigen kunnen er ook andere redenen zijn waardoor zout in de muren trekt/trok, één ding is duidelijk: zout is wel dé veroorzaker. Om die reden werden op advies van Monumentenzorg loszittende pleisterlagen tijdens de laatste schilderbeurt van het interieur verwijderd, niet meer opnieuw aangebracht, maar 'gewoon' wit geschilderd. Dat er om die reden duidelijk zichtbare onregelmatigheden in het pleisterwerk zichtbaar zijn, moet men voor lief nemen. Het interieur ziet er desondanks verzorgd uit.

Een enkele keer gebeurt het nog steeds, dat een gedeelte van het stucwerk loslaat.

9. Het exterieur

In 1468 wordt er al geschreven over een aan de maagd Maria gewijd kerkje, dat waarschijnlijk aan de Capelleweg stond. Dat moet dus een oudere, niet meer bestaande kapel zijn geweest. Deze stond naar alle waarschijnlijkheid op een kleine terp.

De historie vermeldt, dat op 17 februari 1420 hertog Jan van Beijeren, heer van Voorne, toestemming gaf een aantal gorzen en slikken, waaronder 'Grijsoerde', te bedijken en bebouwen.

Voordat er beschermende dijken kwamen, werd er echter turf en zout gewonnen (moerbedrijven). Dit zout werd weer gewonnen uit het vocht, dat uit de verse turf kwam. Het werd vooral gebruikt om voedsel te pekelen. Dat gebeurde tot 1437.

Pas op 25 mei 1438 gaven de eigenaars van het uitgors "de Tonghe", op dat moment in handen van Godschalk Oem (heer van Wijnaarden) en Johan Ruychrock, de gronden ter bedijking in handen van Pieter Gerritszoon. Voorwaarde was, dat van iedere 100 gemet land 1 gemet gedurende 7 jaar vrijgegeven werd en 2 gemet moest worden afgestaan voor een begraafplaats.

Op de onderste twee foto's is in de hoek van de zuidbeuk met het koor de oude vroegere steunbeer duidelijk te zien.

Op welk moment precies begonnen is met de bouw van de huidige kerk, is niet precies te achterhalen. Ook niet op welk moment het werk echt voltooid was. Eén ding weten we wel: Op één van de in het koor gevonden grafzerken staat het jaartal 1492. Op dat moment moet het kerkgebouw dus in gebruik geweest zijn. De bisschoppelijke bevestiging stamt uit 1499.

De vierkante kerktoren zou tot 1812 een koepelvormige top gehad hebben, als de tekeningen kloppen, die afgebeeld staan in het boek "de Nederlandsche Stad- en dorp- beschrijver", geschreven door L. van Ollefen en R. Bakker, getekend door Anna C. Brouwer, uitgegeven te Amsterdam in 1793. Daarin staan de toen bij Holland (N- & Z-) horende steden en dorpen afgebeeld; 204 gravures en 7 kaarten. Ook Oude-Tonge staat daarin getekend en, zoals alle andere plaatsen, beschreven in dichtvorm. Bij velen is deze afbeelding bekend.

Er zijn echter oudere tekeningen, die deze torenvorm tegenspreken. Rond 1640 maakte Nicolaas Visscher een kaart van Holland, met aan de zijkant afbeeldingen van enkele dorpen en steden. Deze kaart, Comitatis Zelandia Nova descriptio (1636), bevindt zich in het Maritiem Museum in Rotterdam. Opmerkelijk is wel, dat Oude-Tonge er samen met Vlissingen, Goes en Zierikzee op afgebeeld staat.

Ook maakte deze zelfde Nicolaas Visscher een tekening van Oude-Tonge, gelegen aan de Krammer. Op beide afbeeldingen heeft de kerk een uivormige spits. Wat ook opvalt, is de kruis-vorm op beide afbeeldingen.

De huidige kerk is een halle-kerk. Twee hoge beuken, gescheiden door een zuilenrij van 5 pilaren, vormen het schip. De hoofdbeuk gaat over in het oudste gedeelte van het gebouw, dat bestaat uit het koor en de sacristie / kerkenraadskamer. De entree van deze consistorie is een plateau tussen sacristie en hoofdbeuk. Een in 1965 aangebouwde gang voert naar dit gedeelte.

De koepel of spits van de toren werd in 1812 door de Fransen afgebroken om zo een platform te krijgen. De torens van de dorpskerken van Sommelsdijk en Middelharnis zijn altijd zo gebleven.

De toren van de kerk is hier plat. Rechts is ook 'het zadeldak' van de noordbeuk van de kerk goed zichtbaar (tot 1965).

In 1965 werd de restauratie voltooid en twee jaar later werd de toren weer voorzien van een nieuw bovengedeelte, met daarop een uivormige spits. Daarin werd ook een klein carillon aangebracht.

De oudste luidklokken uit 1574, die de naam “Sint Salvator” en “Maria” droegen en de grootste klok uit 1870 werden tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter afgevoerd, om omgesmolten te worden tot ‘oorlogstuig’. Later kwamen er weer twee nieuwe klokken, die naar de koninginnen Wilhelmina en Juliana werden vernoemd.

Rondom de oude kerk lag vroeger een gracht. In 1872 werd deze, mede omdat de beschoeiing slechts was en het water onbetrouwbaar, aan de westkant deels gedempt en werd er een rijtje huizen op gezet. De gracht werd in de dertiger jaren om diverse redenen volledig gedempt en de huisjes werden gesloopt.

De zichtbare gevolgen van de inwerking van het zout en vocht in de muren van het koor. Er zijn in de loop der jaren diverse proeven gedaan om er voor te zorgen dat de het nieuw aangebrachte stucwerk niet opnieuw losliet. Veelal tevergeefs. Op deze foto zijn ‘proeven’ duidelijk zichtbaar. In 2024 is het onderste gedeelte van de koormuur gerestaureerd.

10. ***De kelder onder de kerk / een oude "TRAS"***

Een kijkje in de kelderruimte

De bewoners van Oude-Tonge konden eertijds bij de kerk water halen. Dat was zuiverder dan grond-, of oppervlaktewater. Hemelwater van de kerkdaken werd afgevoerd naar een diepe kelder, een zgn. tras, die zich ook nu nog onder de ruimte naast de sacristie/kerkenraadskamer bevindt. Deze tras bevindt zich onder het plateau bij de ingang naar de kerkenraadskamer en is vanuit de betreffende gang bereikbaar. Een trap voert naar de lager gelegen kelderruimte.

Deze kelder heeft zijn functie verloren. De ruimte heeft een mooi romaans gewelf en behoort dus tot de alleroudste delen van het gebouw (eind 15^{e} eeuw). Hierin staat nu de verwarmingsketel van het kerkgebouw.

Een foto uit 1906

Het grachtwater gebruikte men wel om bijvoorbeeld de paarden te laten drinken.

Nog enkele bijzonderheden:

Deze vier foto's laten zien, dat de toren voor het overgrote deel binnen het kerkgebouw staat. Op de opvangbak van het hemelwater, bovenaan de regenpijp, tussen de twee grote daken, staat het jaar van de laatste restauratie vermeld : 1965.

Aan de achterzijde van de kerk, bij de sacristie/kerkenraadskamer – ingang, staat dat eveneens vermeld.

Het koor aan de oostkant van de kerk heeft een tongewelf. De gotische details in de ramen zijn bij de laatste restauratie aangebracht tussen 1963 en 1965 aangebracht. Zie ook de foto van blz. 28. Op deze foto nog mét afsluitende gordijnen.

De kanselbijbel van Jacob en Hendrik Keur, uitgegeven te Dordrecht in het jaar 1756

Dit blad vermeldt: Uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandse taal getrouw overgezet

NIEUW REGISTER
DES
OUDEN TESTAMENTS;
Gestelt by d'Oversetters: Volgens de last van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael, en het besluyt des Synodi Nationalis van DORDRECHT.

Ende nu op nieuws van vele fouten ende misstellingen gesuyvert.

Het Boeck
ECCLESIASTES,
Ofte
PREDIKER,
In 't Hebreuwsch genaemt
KOHELETH.

Enkele detailweergaven

De Engelse bijbel op de avondmaalstafel vóór de kansel

In Memoriam.

This Bible is presented to the Dutch Reform Church of Oude Tonge in memory of my son - Guy Wilfred Habgood - a his Crew - whose plane crashed in this Village.

The grateful thanks & deep appreciation of his sister, Rosemary & myself go to the kind people who took such care of the graves of these young boys, who gave their lives on October 6th, 1944.

L. M. Habgood.

Links de in deze bijbel geschreven tekst van de Engelse familie Habgood

PAGINA 8 EILANDEN-NIEUWS VRIJDAG 8 OKT

Achthuizen-Oude Tong
6 oktober 1944

Er is betreffende het neerstorten van vliegtuigen gedurende de Tweede Wereldoorlog op Goeree-Overflakkee geen ernstiger geval te vermelden dan dat van de twee Engelse Halifax bommenwerpers die elkaar in de vlucht raakten. Beide toestellen behoorden tot het 78ste squadron van de R.A.F. en waren die vrijdagmiddag opgestegen van de basis Breighton Yorkshire in Engeland. Deze gegevens zijn bij navraag in Londen bevestigd.

Onmiddellijk na de aanraking duikelden de twee toestellen hulpeloos naar beneden. Een 'mid-air collision' wordt dit genoemd (collision is botsing). Ze vlogen aanvankelijk in formatie in oostelijke richting over Flakkee heen. Het was 6 oktober 1944, ongeveer half vijf in de middag. De weersomstandigheden waren bewolkt maar droog. Het gebeurde kon men vanaf een groot gedeelte van Flakkee aanschouwen. Vanuit Sommelsdijk heb ik het zelf ook zien gebeuren. Hemelsbreed is dat zonder nevel of mist heel goed mogelijk. Wij begrepen op afstand dat er op het moment iets verschrikkelijks aan de hand was. We schatten de afstand tot aan het gebied van Achthuizen of iets meer naar het zuiden, net boven de Krammer. Het bleek boven de polder Krammer te zijn gebeurd. De oorzaak zal wel nimmer bekend worden, de gebeurtenissen volgden elkaar daar ook te snel voor op.
Volgens de heer W. J. Terhoeve uit Oude Tonge vloog de één over de romp van de ander en raakte dit toestel. Terhoeve was

Een beschrijving van de gebeurtenis in Eilandennieuws (2004). Betreft het jaar 1944.

Een foto met daarop zichtbaar de toen speciaal aangelegde begraafplaats aan de noordkant van de kerk

Nieuwe toiletten

In 2020 is een doorgang gemaakt vanuit het koor naar de gang bij de consistorie. Daarvoor moest een inpandige kluis wijken, maar kon een extra toilet worden gerealiseerd. De kerk beschikt thans over twee nieuwe toiletten en een betere toegankelijkheid van de toiletgroep.

Een nieuwe koor-afscheiding d.m.v. een glazen pui

Tot 2020 werd het koor van de kerk afgescheiden door twee zware gordijnen. Omdat de gordijnen aan vervanging toe waren, heeft het College van Kerkrentmeesters onderzocht of er een andere wijze van afsluiting van het koor mogelijk was. Op basis van een schetsontwerp van architect Steven van Kooten uit Ouddorp is een voorstel voor het maken van een stalen pui met glas voorgelegd aan de

gemeenteleden en afgestemd met de Monumentencommissie. Na instemming werd deze geplaatst. Het onderste deel ervan bestaat uit een apart te openen deur en drie andere beweegbare delen. Het bovengedeelte bestaat uit gotisch gevormde raamdelen.

Concerten in het koor

Sinds 2021 worden in deze nieuw ontstane koorruimte o.a. concerten georganiseerd. Een "Concerten in het koor"- commissie organiseert sindsdien een zevental concerten, de eerste vóór Pasen, daarna een vijftal in de zomerperiode. De serie wordt afgesloten met een Adventsconcert vóór de Kerst. In deze ruimte beschikken we over een goede piano en sinds 2022 ook een 3-stemmig kistorgel. Het is tevens een ontmoetingsruimte voor bijvoorbeeld 'koffie/thee/fris' ná de dienst.

De kroonluchters vertellen hun eigen verhaal

Het oude Kerkzegel van Oude-Tonge:

"DE MEDICINE DER TONGHE IS DEN BOOM DES LEVENS"

Oude-Tonge, november 2016 en januari 2020 - 2025